Justitieutskottets betänkande 1978/79:1

med anledning av motion om ändring i vapenlagen m. m.

Motionen

I motionen 1977/78:671 av Bengt Silfverstrand m. fl. (s) yrkas *dels* att riksdagen hos regeringen skall begära en inventering av vapenmarknaden i enlighet med vad som anförs i motionen (yrkande 1), *dels* att riksdagen hos regeringen skall hemställa om sådan ändring av vapenlagen att licensplikten kommer att innefatta i motionen nämnda typer av startvapen (yrkande 2).

I motionen framhålls att försäljningen av startvapen, skrämskottsvapen, vapenrepliker och liknande har stigit kraftigt under senare år samt att denna typ av vapen i allt större utsträckning kommit till användning i samband med rån och annan brottslig verksamhet. Enligt motionärernas mening bör vapenlagen ändras så att tillståndsplikt införs för de typer av startvapen som med större eller mindre ingrepp kan ändras om till riktiga skjutvapen. I motionen hänvisas till att Föreningen Sveriges Polismästare hos brottsförebyggande rådet aktualiserat frågan om införande av tillståndsplikt för startvapen. Vidare redogör motionärerna för vissa erfarenheter vid statens kriminaltekniska anstalt, där det konstaterats att vissa startvapen lätt kan göras om till riktiga skjutvapen. I motionen pekas också på förekomsten av naturtrogna vapenrepliker som ofta saluförs av postorderföretag. Inte ens polisen kan enligt motionärerna i alla situationer avgöra om dessa repliker är attrapper eller riktiga vapen. De framhåller att marknaden för start- och skrämskottsvapen behöver saneras och att en totalanalys av vapenmarknaden bör komma till stånd för att ge besked om vilka vapentyper som säljs, vilka som är lätt ändringsbara till skjutvapen och vilka som är lätt förväxlingsbara med riktiga vapen.

Gällande ordning m. m.

Vapenlagen

I vapenlagen (1973:1176) föreskrivs tillståndsplikt för innehav av skjutvapen, förvärv av ammunition, införsel av skjutvapen eller ammunition till riket samt handel med skjutvapen (5 §). Skjutvapen eller ammunition får inte överlåtas eller upplåtas till annan än den som har tillstånd att inneha vapnet eller att förvärva ammunitionen (6 §). Frågan om tillstånd prövas av polismyndigheten (7 §). Tillstånd för enskild person att inneha skjutvapen får meddelas endast om han har behov av vapnet och det skäligen kan antas att han inte kommer att missbruka det (9 §). Lagen innehåller också närmare regler om vapen i dödsbo och i konkursbo (21 §) samt om utlåning av

skjutvapen (22–23 §§), ändring och reparation av skjutvapen (24–25 §§), förvaring av skjutvapen och ammunition (26–28 §§) och inlösen (33 §). Den som innehar skjutvapen utan att vara berättigad till det eller som överlåter eller upplåter vapen till någon som inte har rätt att inneha vapnet kan dömas till fängelse i högst två år eller, om gärningen begåtts av oaktsamhet eller är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader.

I 1 § vapenlagen anges vad som förstås med skjutvapen. Skjutvapen är enligt lagen vapen med vilket kula, hagel eller annan projektil kan skjutas ut med hjälp av krutladdning, kolsyreladdning, komprimerad luft eller annat liknande utskjutningsmedel samt apparat eller anordning som beträffande verkan och ändamål är jämförlig med sådana vapen.

Startvapen m. m.

Vapenlagen gäller ej bl. a. startvapen (2 §). Regeln om undantag för tillståndstvång beträffande startvapen överensstämmer med vad som tidigare gällde enligt vapenförordningen (1949:340). Frågan om ändring av bestämmelserna för s. k. start- och ollonpistoler diskuterades under förarbetena till vapenlagen (Ds Ju 1968:13, prop. 1973:166, JuU 1973:38). I den departementspromemoria som låg till grund för lagstiftningen konstaterades att startvapen och ollonpistoler föll under bestämmelserna i vapenförordningen om de ändrades så att kula, hagel eller andra projektiler kan skjutas ut från dem. I promemorian uttalades att flera betänkligheter kunde anföras mot en utvidgning av vapenförordningens tillämpningsområde i förevarande avseende. Bl. a. pekades på de avsevärda tillämpningsproblem en sådan ordning skulle medföra i praktiken. Promemorieförslaget i denna del tillstyrktes eller lämnades utan erinran av de flesta remissinstanserna, och i propositionen anförde departementschefen att han anslöt sig till vad som sagts i promemorian.

En motion med yrkande om att bl. a. startvapen skulle omfattas av vapenlagens tillståndsbestämmelse avslogs av riksdagen på förslag av justitieutskottet. Utskottet uttalade att utskottet i och för sig kunde dela uppfattningen att det i viss mån är otillfredsställande att sådana vapen får anskaffas och innehas utan tillstånd, eftersom de ofta har en utformning som gör det möjligt att efter en förhållandevis enkel ändring använda dem som vanligt skjutvapen. Att enbart för de undantagsfall då sådana ingrepp vidtas göra vapenlagen tillämplig på alla startvapen i deras ursprungliga skick skulle emellertid enligt utskottets mening föra för långt.

Remissyttrandena

Utskottet har inhämtat yttranden över motionen från rikspolisstyrelsen, statens kriminaltekniska laboratorium (SKL) och brottsförebyggande rådet (BRÅ). Rikspolisstyrelsen och BRÅ tillstyrker motionen i dess helhet. SKL

tillstyrker motionsyrkandet om inventering av vapenmarknaden men avstyrker förslaget om ändring i vapenlagen.

Rikspolisstyrelsen anför att utvecklingen på vapenmarknaden beträffande förekomsten av startvapen, "skrämselskottsvapen" samt vapenrepliker inger farhågor. Behovet av åtgärder är enligt rikspolisstyrelsen angeläget. Rikspolisstyrelsen har inte något att erinra mot att 1 § vapenlagen ges en sådan utformning att under lagrummet faller även startvapen och vapen med skrämseleffekter vilka med lätthet kan ändras till vapen med vilka kula, hagel eller andra projektiler kan skjutas ut med hjälp av krut- eller kolsyreladdning m. m. och att tillstånd krävs för innehav av sådana vapen. Styrelsen påpekar emellertid att svårigheter redan i dag föreligger vid gränsdragningen mellan tillståndspliktiga och icke tillståndspliktiga vapen. I samband med att lagändringar övervägs bör enligt styrelsen en inventering ske av de start/skrämselvapen som förekommer i marknaden och vilka kan betecknas som farliga; inventeringen bör även ske av vapenrepliker. Beträffande vapenrepliker bör, anför rikspolisstyrelsen, övervägas att importbegränsa dessa eller att genom färgning markera att replikerna utgör avbildningar av olika vapentyper och är ofarliga för allmänheten.

SKL ansluter sig inledningsvis till motionärernas uppfattning att försäljningen av startvapen, skrämskottsvapen, vapenrepliker och dylikt stigit mycket kraftigt under senare år och att dessa vapentyper i allt större utsträckning kommit till användning i samband med brottslig verksamhet. Antalet ärenden vid SKL:s vapensektion med frågor rörande vapenlagens tillämpning på skilda slag av vapen har enligt SKL successivt ökat. Budgetåret 1970/71 handlades sålunda endast 29 ärenden av denna art, medan 137 ärenden behandlades budgetåret 1976/77. SKL framhåller att de nämnda ärendena omfattar alla slags vapen, sålunda inte enbart omändrade s. k. startvapen som dock utgör det dominerande antalet ärenden.

SKL anför vidare.

Begreppet start- och skrämskottsvapen synes laboratoriet inte klart definierat. Ursprungligen torde den vanligaste formen av berörda vapen ha varit avsedda som skrämskottsvapen för att avlossa lösa skott, s. k. ollonskott. Vissa av dessa vapentyper kom sedan att användas vid idrottstävlingar och begreppet startvapen infördes. Någon beskrivning på hur ett start- och skrämskottsvapen skall vara konstruerat för att få gå under denna beteckning har laboratoriet ej kunnat finna. Förarbetena till vapenlagen eller till de tidigare gällande vapenförordningarna behandlar sålunda inte dessa begrepp. Då de tidiga skrämskottsvapnen av i första hand tysk tillverkning hade massiv pipa eller åtminstone delvis spärrat lopp samt en uppborrad kanal för att leda ut gaserna från den avlossade lösa patronen, synes det ha blivit ett slags praxis – åtminstone har laboratoriet utbildat denna praxis – att det med ett start- och skrämskottsvapen ej skall kunna skjutas ut projektiler genom vapenloppet. Ett gaskanalshål får finnas, men det bör då vara beläget längst bak på pipans ovan- eller undersida. Vapen, där gaskanalen är riktad snett framåt–uppåt och – som då oftast är fallet – är belägen framme vid pipmynningen, betraktas av laboratoriet som tårgasvapen, eftersom det med

dessa vapen även kan avlossas tårgaspatroner i samma kaliber och tårgasen effektivt kan spridas framåt. Någon åtskillnad mellan startvapen och skrämskottsvapen gör laboratoriet inte. Laboratoriet har tolkat vapenlagens definition "startvapen" som ett begrepp som gäller även s. k. skrämskottsvapen.

SKL hänvisar vidare till vad laboratoriet anförde vid vapenlagens tillkomst. Laboratoriet hade sålunda beträffande "startpistoler och s. k. ollonpistoler" bl. a. uttalat, att av de i marknaden förekommande start- och skrämskottsvapnen flertalet typer är av dålig kvalitet och därigenom relativt prisbilliga. Lockelsen att inköpa och senare ändra sådana vapen genom t. ex. uppborrning av pipan blev därför enligt SKL stor, och om tillverkare av startvapen sökte ge vapnen sådan utformning att de endast med svårighet kunde omändras till skjutvapen i vapenlagens mening vore detta värdefullt. Laboratoriet hade vidare framhållit att det syntes ligga närmare till hands att söka stävja spridningen av kvalitetsmässigt dåliga vapen genom att undersöka möjligheterna till importbegränsning.

SKL uttalar vidare att endast en bråkdel av vapentyperna används som startvapen, medan merparten närmast kan kallas skrämskottsvapen, i varje fall om man skall se till den annonsering som sker. Något reellt behov av s. k. skrämskottsvapen anser laboratoriet knappast föreligga. Laboratoriet håller därför med motionärerna om att det finns behov av en genomgripande sanering av marknaden och anför vidare:

Det är vidare riktigt som motionärerna framhåller, att vissa s. k. startvapen mycket enkelt kan omändras till skjutning med skarp ammunition. Med litet händighet kan i dag praktiskt taget alla typer av startvapen omändras till skjutning med skarp ammunition. Speciellt enkelt är det oftast beträffande revolvrar, där pipan kan kapas eller helt avlägsnas, trummans patronlägen borras upp etc. Flertalet av dessa vapentyper är dock av så dålig konstruktion och kvalitet att skjutning med skarp ammunition medför risk för vapensprängning. Det förekommer mera robusta vapen, däribland den av motionärerna nämnda, tysktillverkade startrevolvern av fabrikat H. Schmidt, Ostheim, betecknad modell 21, kaliber 6 mm Platz. Detta vapen kan omändras till skjutning med 6 mm salongsgevärsammunition (kaliber .22 long rifle) bl. a. genom att slå ut en sprint som låser pipan och därefter skruva bort den massiva pipan. Vapnet kan sedan användas för skjutning utan pipa, då revolvertrumman fungerar både som patronläge och pipa. Att ett s. k. startvapen på detta enkla sätt kan omändras finner laboratoriet klart otillfredsställande.

Det har inom laboratoriet diskuterats att föreslå en sådan ändring av vapenlagen, att den skulle komma att gälla "vapen som lätt kan anpassas till skjutvapen". Ett sådant uttryckssätt kommer dock alltid att medföra tolkningssvårigheter bl. a. beträffande vad som är lätt eller svårt. Någon klar lösning av problemet har laboratoriet inte. I princip delar laboratoriet den uppfattning som framförs av motionärerna, att vissa typer av s. k. startvapen borde omfattas av vapenlagens bestämmelser med hänsyn till vad som har sagts ovan. Trots denna uppfattning anser sig laboratoriet dock inte kunna förorda en sådan ändring av vapenlagen i berört avseende, beroende på den vidlyftiga administrativa apparat som enligt laboratoriets åsikt skulle bli

följden om licensplikt infördes. Däremot finner laboratoriet det lämpligt att en inventering sker av vapenmarknaden, att möjligen någon form av klassificering sker av aktuella typer av vapen och att det först därefter tas ställning till om vissa av dessa vapen bör underkastas någon form av tillståndsplikt.

Motionärerna nämner också den alltmer tilltagande floran av s. k. vapenrepliker. Naturtrogna kopior av äkta vapen tillverkas numera ofta i zinkgjutgods och de kan på t. o.m. korta avstånd ej alltid skiljas från motsvarande äkta vapen ens av personer, som dagligen handskas med skjutvapen. Någon form av projektiler kan inte skjutas ut med sådana vapenrepliker och laboratoriet har gjort den bedömningen, att de flesta typerna av dessa vapen, utan så genomgripande förändringar att det närmast skulle innebära nytillverkning av vissa delar, inte kan användas för skjutning med skarp ammunition.

Vapenrepliker av aktuellt slag saknar enligt laboratoriets åsikt reell användning. Det har gjorts gällande att vapnen bl. a. skulle vara avsedda som samlarobjekt och då för t. ex. samlare, som inte lyckats införskaffa motsvarande äkta vapen. Ingen seriös samlare torde dock ha intresse för denna typ av vapen. Vapnen är ej speciellt prisbilliga och kan av det skälet knappast jämställas med leksaker. Risk föreligger därför enligt laboratoriets åsikt att vapentypen i fråga anskaffas för brottslig verksamhet i de fall då riktiga skjutvapen av ett eller annat skäl inte kunnat anskaffas. En sanering av marknaden finns det därför, som motionärerna framhåller, även här behov av. Att omarbeta vapenlagen till att gälla vapenrepliker förefaller laboratoriet inte rimligt. Redan i dag föreligger i många fall tolkningssvårigheter och dessa torde inte bli mindre, om vapenrepliker skulle omfattas av bestämmelserna. Verklighetsfrämmande konsekvenser torde inte heller kunna undvikas, eftersom många "vapen", avsedda som leksaker, både till konstruktion, verkningssätt och utseende överensstämmer med de nämnda replikerna och därför enligt en strikt formell tolkning också skulle falla under en sådan ändrad vapenlags bestämmelser. Laboratoriet delar motionärernas uppfattning, att en inventering även här genomförs av vapenmarknaden och att möjligheterna till importbegränsning eller -förbud undersöks. Ett förslag till lösning av problemet med vapenrepliker är att sådana vapen endast skulle få importeras och försäljas om godset infärgats med en klart lysande, t. ex. orange färg. Endast i sådant skick skulle vapnen betraktas som tillståndsfria skjutvapen. Innehav av vapnen utan denna infärgning skulle konsekvent anses som ett brott mot en i så fall ändrad vapenlags bestämmelser. Enligt vad laboratoriet erfarit lär en bestämmelse av liknande slag finnas i någon eller några av delstaterna i USA.

BRÅ pekar på att ett drag i brottsutvecklingen under senare år är att brottsligheten förgrovats. Av 3 164 under år 1977 anmälda rån utfördes sålunda 424 med hjälp av skjutvapen, vilket jämfört med år 1976 motsvarar en ökning med närmare 50 %. Antalet anmälda post- och bankrån uppgick enligt BRÅ under år 1977 till 224 varav 168 avsåg rån med användande av skjutvapen, vilket motsvarar en ökning med 40 % jämfört med år 1976.

BRÅ uttalar vidare.

Att antalet rån där skjutvapen kommer till användning ökar i denna omfattning är alarmerande. Orsaken till ökningen kan vara antingen att antalet skjutvapen på den illegala marknaden blivit större eller att attrapper och leksaksvapen på grund av sin yttre likhet med riktiga skjutvapen mer och

mer kommer till användning vid rånöverfall. Naturligtvis kan inte heller uteslutas att det förekommer missbruk av skjutvapen som innehas med gällande tillstånd.

Mot denna bakgrund är därför enligt rådets uppfattning strävanden att åstadkomma ett samlat grepp över vapenmarknaden i Sverige – såväl den legala som den illegala – att välkomna. BRÅ tillstyrker således kravet i motionen på en inventering av vapenmarknaden; skapandet av ett centralt vapenregister för hela landet skulle därvid kunna få betydelse.

När det gäller motionsyrkandet om ändring i vapenlagen uttalar BRÅ.

Genom vapenlagen har – på grund av ett konstaterat utbrett missbruk – en del mer avancerade luft- och fjädervapen kommit att underkastas tillståndsplikt. Gränsen för vilka luft- och fjädervapen som inte skall omfattas av lagens bestämmelser har dragits vid de luft- och fjädervapen som är avsedda för målskjutning och som har en i förhållande till andra jämförliga skjutvapen begränsad effekt (5 § vapenlagen). Klassningen av luft- och fjädervapen görs av rikspolisstyrelsen i samråd med statens kriminaltekniska laboratorium. På motsvarande sätt borde det om lagens tillämpningsområde utvidgades i enlighet med önskemålet i motionen vara möjligt att lösa gränsdragningsproblemen beträffande start- och skrämskottsvapen. Tillståndsplikten skulle därvid kunna omfatta de start- och skrämskottsvapen som med ett förhållandevis enkelt ingrepp kan ändras om till riktiga skjutvapen. BRÅ tillstyrker alltså motionen även i denna del.

Utskottet

I detta betänkande behandlar utskottet en motion rörande rätten att inneha vissa s. k. startvapen, m. m.

I vapenlagen föreskrivs tillståndsplikt för innehav av skjutvapen och för förvärv av ammunition, införsel av skjutvapen och ammunition till riket samt handel med skjutvapen. Frågor om tillstånd prövas av polismyndigheten.

Vapenlagens regler om tillståndsplikt m. m. gäller inte s. k. startvapen. Med sådant vapen avses enligt praxis vapen med vilket det inte kan skjutas ut projektiler genom vapenloppet. Under förarbetena till vapenlagen konstaterades att startvapen och "ollonpistoler" föll under bestämmelserna i den då gällande vapenförordningen om de ändrades så att kula, hagel eller andra projektiler kunde skjutas ut från dem. Vid behandlingen år 1973 av propositionen med förslag till vapenlag avslog riksdagen en motion om att startvapen skulle omfattas av vapenlagens tillståndsregler. I ärendet uttalade justitieutskottet att utskottet i och för sig kunde dela uppfattningen att det i viss mån är otillfredsställande att sådana vapen får anskaffas och innehas utan tillstånd, eftersom de ofta har en konstruktion som gör det möjligt att efter en förhållandevis enkel ändring använda dem som vanligt skjutvapen. Att enbart för de undantagsfall då sådana ingrepp vidtas göra vapenlagen tillämplig på alla startvapen i deras ursprungliga skick skulle emellertid enligt utskottets mening föra för långt.

Yrkandena i den nu förevarande motionen går ut på att riksdagen hos regeringen skall begära en inventering av vapenmarknaden i enlighet med vad som anförs i motionen samt begära förslag till sådan ändring i vapenlagen att också startvapen kommer att omfattas av tillståndsplikt. I motiveringen till motionen framhåller motionärerna att försäljning av startvapen, skrämskottsvapen, vapenrepliker och liknande har stigit kraftigt under senare år samt att denna typ av vapen i allt större utsträckning kommit att användas i samband med rån och annan brottslig verksamhet. Enligt motionärerna förekommer det naturtrogna vapenrepliker, som det kan vara mycket svårt att skilja från riktiga vapen. En total översyn av vapenmarknaden bör enligt motionärerna komma till stånd för att ge besked om vilka vapenrepliker som säljs, vilka vapen som är lätt ändringsbara till skjutvapen och vilka som är lätt förväxlingsbara med riktiga vapen.

Vad motionärerna uttalar rörande ökad försäljning av startvapen och ollonpistoler, förekomsten av vapenrepliker som är lätt förväxlingsbara med riktiga vapen samt dessa vapens användning i brottslig verksamhet har vitsordats under utskottets remissbehandling av motionen. Såsom flera remissinstanser framhållit är utvecklingen efter vapenlagens tillkomst år 1973 oroande, och det finns därför enligt utskottets mening nu skäl att överväga lagstiftning för att reglera hanteringen av startvapen och vapenrepliker. En sådan lagstiftning bör föregås av en inventering av vapenmarknaden i enlighet med vad som anförs i motionen. Det bör ankomma på regeringen att besluta om formerna för det utredningsarbete, som bör föregå det lagstiftningsarbete, som utskottet förordat.

Vad utskottet sålunda anfört bör såsom riksdagens mening ges regeringen till känna.

Utskottet hemställer

att riksdagen med anledning av motionen 1977/78:671 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om lagstiftning angående s. k. startvapen och vapenrepliker m. m.

Stockholm den 5 oktober 1978

På justitieutskottets vägnar
BERTIL LIDGARD

Närvarande: Bertil Lidgard (m), Lisa Mattson (s), Eric Jönsson (s), Gunde Raneskog (c), Kerstin Andersson i Kumla (s), Håkan Winberg (m), Svea Wiklund (c), Carl Lidbom (s), Gunilla André (c), Ella Johnsson (c), Helge Klöver (s), Martin Segerstedt (s), Iris Mårtensson (s) och Margareta Andrén (fp).

GOTAB 58482 Stockholm 1978